

Over wapenkunde en blazoenen

Alerte lezers die bovendien met een arendsoog begiftigd zijn, zullen het gemerkt hebben. Linksboven de cover van dit nummer staat een blazoën. Eigenlijk is het terug van weggeweest. Het stond er tot en met de jaargang 2008 toen de prent "Gerardimontium, vulgo Gheertsberghe" uit Blaeu's Stedenboek anno 1649 nog helemaal en als het ware ten voeten uit op de cover prijkte. De blauwe kleur van het kruis en van de drie trappen ter zijde gelaten, ziet het eruit als de dubbelganger van het officiële wapenschild van de stad Geraardsbergen. Deze "dissidente" kleur brengt evenwel een merkwaardige differentiatie aan in het schild, wat het in de ogen van de stichters van *Gerardimontium* uitermate geschikt maakte als blazoën van de vereniging.

Wie alles wil vernemen over de historiek van het Geraardsbergse stadswapen, zal vinden wat hij zoekt in *Wapen en vlag van Geraardsbergen*. Dit werk verscheen in 1987, het telt 35 bladzijden en is van de hand van Freddy de Chou.

Blazoenen en heraldiek, een eeuwenoude geschiedenis¹

Sinds, op een goeie dag in het jaar 1198, Godfried van Anjou een blazoën aangekeerd kreeg van zijn schoonvader Hendrik van Engeland, de hertog van Normandië, vonden meer dan één miljoen blazoenen hun weg in Europa. Volgens dr. Ottfried Neubecker, een van de meest eminente Europese heraldici uit de tweede helft van de 20ste eeuw, wordt dit blazoën gezien als het eerste gekende wapenschild in het heraldische genre.

De term heraldiek verwijst naar de herauten uit de middeleeuwen. Aanvankelijk kondigden deze de ridders aan die mekaar gingen bekampen ter gelegenheid van een toernooi of bij een steekspel. De aankondiging werd gedaan met luider stem en werd voorafgegaan door hoorngeschal. De beschrijving van een goed zichtbaar herkenningsteken was nodig omdat de strijders niet herkenbaar waren, ook al door hun grote helm met neergelaten vizier. Iedere ridder koos dan een persoonsgebonden symbool dat mettertijd erfelijk werd van vader op zoon. Het toenemend aantal toernooien deed de noodzaak aanvoelen deze wapens (herkenningstekens) te boek te stellen en zo ontstonden de zogeheten

Links het wapenschild van Gerardimontium, rechts het officiële van de stad Geraardsbergen.

wapenboeken of armoriaals. Later werden deze herauten ook wapenkoningen genoemd. Dit waren dan ambtenaren die toezicht uitoefenden op de toekenning en op het voeren van wapens.

Het ontstaan van de heraldiek heeft ook te maken met de oorlogsvoering op het slagveld. In een tijd toen zo goed als niemand kon lezen, onderscheidde men vriend of vijand door het aanwenden van kleuren en beelden. Een zoektocht naar de oorsprong van wapenschilden (in het Frans *armoiries*) voert ons eigenlijk naar het Heilig Land, de wieg van meerdere godsdiensten en een regio die heden ten dage merkwaardig genoeg onverminderd een strijdtoneel is. Hoe men er ook over moge denken, de kruistochten (1095-1271) naar het Heilig Land zijn onmiskenbaar van historisch belang. Ze roepen de harde confrontatie voor de geest tussen de christelijke en de moslimaanse cultuur. Welnu, precies in een voor die tijd grootschalig militair treffen als de kruistochten, zal de noodzaak van gebruiken die later zullen worden omschreven als heraldiek, zich extra laten voelen.

De nakomelingen van de middeleeuwse ridders koesterden hun blazoën. Weliswaar was het voeren van een wapen oorspronkelijk een zaak van de adel, maar zeer snel toonden ook kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders en niet adellijke heren (*seigneurs*) -dit waren de bezitters van een heerlijkheid (*seigneurie*)- en andere notabelen, poorters, kooplui en herenboeren belangstelling voor een eigen blazoën, geconcipeerd volgens dezelfde regels als bij de adel. Het bezit van een blazoën was (is) derhalve niet een teken van adeldom, hoewel het onafscheidelijk verbonden was (is) met een adellijke titel, maar het verwees wel naar een status die tot een zekere hoogte aanleunde bij de in

het ancien régime almachtige adelstand. Wel was (is) het alleen de edellieden en de prelaten toegestaan een schilddekking bovenop hun wapenschild te plaatsen onder de vorm van een kroon respectievelijk een hoed, ter illustratie van de rang die de betrokkene bekleedde in de hiërarchie.

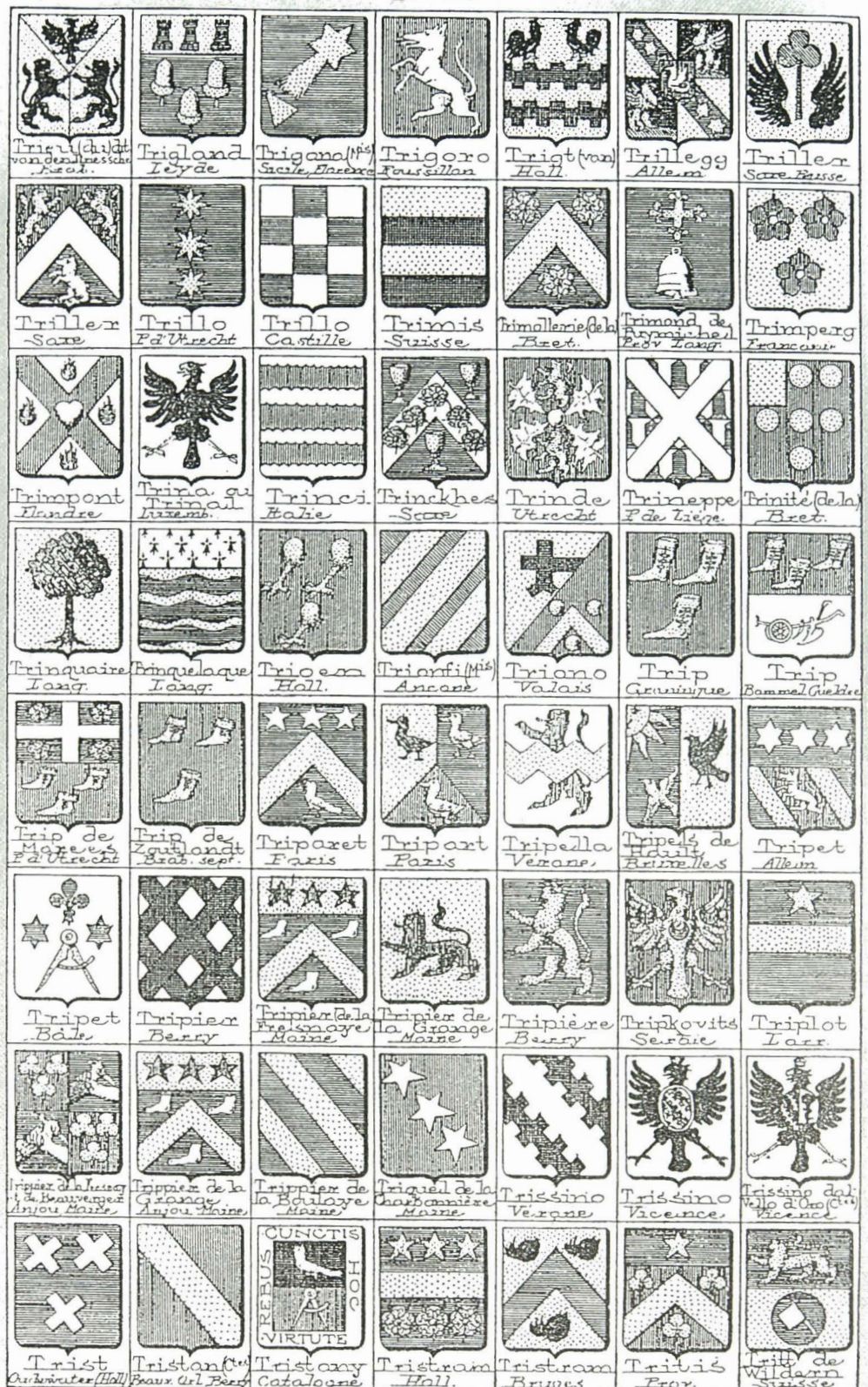
Wettelijke regelgeving

Een van die blijkbaar onuitroeibare kwakkel, naast deze volgens dewelke in het Nederlands, een kleine letter "v" of "d" in de familienaam zou wijzen om enige vorm van adeldom, is de bewering als zou men in België een adellijke titel en het bijhorende blazoen kunnen aankopen of zomaar verwerven bijvoorbeeld via aankoop van een bepaald domein. Welnu ook dit stevig vastgeroest beeld is totaal uit de lucht gegrepen. Niettemin leidt ook deze kwakkel een taai leven. Artikel 75, later artikel 113, van de Belgische grondwet liet en laat hierover echter geen enkele twijfel bestaan want zowel erkenning van adeldom als opneming in de adelstand, met welke rang ook en al dan niet met recht tot erfopvolging doch zonder er enig voorrecht te mogen aan verbinden, is het privilege van de Koning. Reeds in 1616 golden regels op dit vlak. In het edict van 16 december van ditzelfde jaar, uitgevaardigd door de aartshertogen Albrecht en Isabella en handelend over "*het draghen ende voeren van Wapenen, Tymbrén, Titulen ende andere teeckenén van eeren voor Edeldom*", lezen we in artikel 4 dat een adellijke titel verbonden aan een onroerend goed vervalt wanneer de verwerver van dit goed niet van adel is. In de loop van de daaropvolgende decennia en eeuwen werden nog verschillende verordeningen over heraldische kwesties uitgevaardigd, onder meer op 26 september 1843 en 6 februari 1844 met besluiten over de instelling van de Raad van Adel.

Vandaag staat het in België iedereen vrij een wapen te voeren. Bij ontstentenis van een oud wapen, staat niets iemand in de weg om een eigen nieuw wapen te ontwerpen en aan te maken. Bij de creatie ervan moet men evenwel rekening houden met de gangbare heraldische regels ter zake en mag men zich niet bezondigen aan een onrechtmatig gebruik (*usurpatie*) van de typisch adellijke bijstukken van een wapen zoals een kroon als schilddekking, wapen-

1. Wij beschikken over een cursus "Wapenkunde" (ca. 35 blz.) uit de lessenreeks van wijlen Michiel Mispelon (1922-1980), de gewezen hoofdredacteur van het tijdschrift *Vlaamse Stam* en de stichter van onder meer, in 1978, het Vlaams Centrum voor genealogie en heraldiek. Belangstellenden, leden van *Gerardimontium*, kunnen er op eenvoudig verzoek een fotokopie van bekomen. Contact : mvtger@telenet.be

Onder de verschillende bestanddelen die een wapenschild typeren, zijn de aangevande kleuren de meest in het oog springende kenmerken. Deze kleurschakeringen zijn onderverdeeld enerzijds in zogeheten metalen, namelijk goud (=geel) en zilver (=wit) en anderzijds in kleuren, namelijk keel (= rood), lazuur (=blauw), sabel (=zwart), sinopel (=groen), purper, oranje (vleeskleurig) en bruin (bloedkleurig). Men gebruikt steeds metaal voor kleur of andersom. Te vermelden ook het zogeheten pelswerk zoals bijvoorbeeld hermelijn en vair. Al deze kleuren worden ook grafisch voorgesteld door middel van arcering (zie de zo-even vernoemde afbeelding). Het eigenlijke schild is vaak omringd door bijstukken namelijk schilddekking, schildhouders, waardigheidssteken, wapenspreuk of -kreet en wapenmantel.

Op de oorkonde van het *Eremerk Graaf Boudewijn*, prijkt in de rechter bovenhoek het blazoen *Gerardimontium* en

links het wapen van Boudewijn VI. Naar aanleiding van de uitreiking op 17 november 2013 van deze onderscheiding, maakte een kritisch ingesteld iemand er ons attent op dat er, naar zijn aanvoelen, op de oorkonde wat aan te merken viel en meer bepaald met betrekking tot het wapen van graaf Boudewijn VI. De graaf van Vlaanderen voerde toch een zwarte leeuw op een geel veld of niet soms, luidde het.

Welnu, hier had onze interpellant het toch echt mis voor. Boudewijn VI 'ghe-seit die paesibele'² was in de jaren 1068-1070 graaf van Vlaanderen, de 8ste in de rij. Net als zijn voorgangers - te beginnen met Boudewijn I, alias *Boudewijn d'Isere* of Boudewijn met de ijzeren arm - en vóór hen de zeven forestiers van Vlaanderen, voerde hij het wapen rechts op de afbeelding hieronder. Pas 100 jaar later komt daar, met het aantreden van Fi-

lips van den Elzas (1168-1191), de 16de graaf van Vlaanderen, verandering in. "Hy was de eerste prins die eenen Leeuw tot het Wapen van zyn Graafschap verkoos", lezen we bij Sanderus.³ Wat bij dit wapen (links op de afbeelding) opvalt is dat tong en klauwen van de leeuw rood gekleurd zijn. Dit illustreert wat in dit tijdschrift eerder al werd gesteld in verband met de vlag van de Vlaamse Gemeenschap, namelijk dat de bewering als zou deze vlag, door de rode kleur van tong en klauwen historisch niet correct zijn, elke grond mist.

Provinciale prijzen voor historisch onderzoek

In 2014 schrijft het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen drie prijzen uit voor historisch onderzoek: de jaarlijkse prijs voor geschiedenis, de tweejaarlijkse prijs voor genealogie voor familiegeschiedenis en de driejaarlijkse prijs voor heemkunde.

Voor de jaarlijkse provinciale prijs voor geschiedenis kunnen wetenschappelijk verantwoorde studies over een geschiedkundig onderwerp ingezonden worden. Let wel in deze editie zijn gepubliceerde doctorale scripties en door bezoldigde historici geschreven en gepubliceerde werken uitgesloten.

De tweejaarlijkse prijs voor genealogie is in 2014 gereserveerd voor familiegeschiedenissen. Komen in aanmerking voor deze prijs, wetenschappelijk verantwoorde studies over families.

Uit O. NEUBECKER, *Le grand livre de l'héraldique. L'Histoire, l'art et la science du blason*, 1977, p. 26.

Vernieuwing lidmaatschap

Staat er een rood bolletje op het adres-etiket van het u toegezonden tijdschrift, dan hebt u uw lidmaatschap voor 2014 nog niet betaald.

Mogen we u derhalve vragen aan die toestand te verhelpen door het achterstallige bedrag onverwijld te betalen? Zo ontvangt u verder en zonder onderbreking ons tijdschrift *Gerardimontium*.

Maak gebruik van het overschrijvings-formulier hierbij. Dank.

Aan de driejaarlijkse prijs voor heemkunde (lokale geschiedenis) kunnen wetenschappelijk verantwoorde heemkundige studies over de provincie Oost-Vlaanderen of over een deel van de provincie deelnemen.

De in te zenden studies zijn in het Nederlands geschreven. Ook wetenschappelijk verantwoorde artikels kunnen meedingen. De werken zijn door één of maximaal twee auteurs geschreven. Wie in Oost-Vlaanderen geboren is of vijf jaar in de provincie woonachtig is kan deelnemen. Ook niet-Oost-Vlamingen kunnen naar de prijs meedingen indien het onderwerp van hun studie handelt over een onderwerp dat betrekking heeft op Oost-Vlaanderen, of een deel ervan. Studies die integraal online zijn gepubliceerd en door iedereen geconsulteerd kunnen worden, voldoen aan de publicatievoorwaarde.

Wie wenst deel te nemen bezorgt uiterlijk op 15 april 2014 zes exemplaren (gedrukt of getypt, ook indien de publicatie integraal online raadpleegbaar is) van zijn/haar studie aan de deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen, dienst Erfgoed, Woodrow Wilsonplein 2, 9000 Gent.

De studies worden door een jury beoordeeld. De deputatie beslist over de toekenning van de prijs. Aan elk van de prijzen is een bedrag van € 5.000 verbonden. Indien de prijs niet toegekend wordt kan een bijzondere vermelding verleend worden, waarvoor een bedrag van € 1.750 beschikbaar is. Het is ook mogelijk dat een prijs niet wordt toegekend.

Voor meer inlichtingen en het reglement kunt u terecht op deze link:

http://www.oost-vlaanderen.be/public/cultuur_vrijetijd/cultuur/cultuurprijzen/index.cfm of neemt u contact op met de provinciale dienst Erfgoed, t.a.v. Ignace Van Driessche, beleidsmedewerker geschiedenis, Woodrow Wilsonplein 2, 9000 Gent, tel. 09-267 72 62.

2. Boudewijn VI kreeg als bijnaam 'die paesibele' (de vreedzame, de vredelievende) 'omme dieswille dat hy van nature zeer paesiblick ende zo vreesamich een prince was, datter noyt harnasch up zijn lijfen quam, maer reedt altijs met een sparrewar (= een sperwer; een valk) up zijn handt' (N. DESPARS (J. DE JONGHE), *Cronycke van den Lande ende Graefsepe van Vlaendren van de jaeren 405 tot 1492*, Brugge, 1562 (uitgegeven naar het oorspronkelijke door J. DE JONGHE, Brugge, 1737-1738), dl. 1, p. 189)

3. A. SANDERUS, *Verheerlykt Vlaendre*, 1735, dl.1, boek 2, blz. 40, 50.